

V L A A M S P A R L E M E N T

Zitting 1999-2000

12 januari 2000

BELEIDSNOTA

Monumenten, Landschappen en Archeologie

1999-2004

ingediend door de heer Johan Sauwens,
Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden,
Ambtenarenzaken en Sport

Met deze beleidsnota wordt voor de periode 1999-2004 een meer concrete uitwerking gegeven van de basisopties in het regeerakkoord. Een beleidsnota geeft de grote strategische keuzen en opties van het beleid voor de duur van de regeerperiode weer. De nota is de weergave van de visie van de functioneel bevoegde minister, Johan Sauwens, en vormt de basis van een debat in het Vlaams Parlement.

In voorkomend geval zullen de uitvoeringsmaatregelen, daar waar nodig, ter goedkeuring aan de Vlaamse regering of het Vlaams Parlement worden voorgelegd

INHOUD

	Blz.
Erven met eerbied	4
Monumentenzorg, een paspoort voor leefkwaliteit	6
1. Een preventief monumentenbeleid	6
2. Van inventarisatie naar beleidsinformatie	7
3. Tijdig beschermen om goed te beheren	9
4. Geen monumentenzorg zonder omgevingszorg	13
5. Onderhouden om de authenticiteit te behouden	14
6. Naar een maatschappelijke integratie	16
7. Samen investeren in vakkundig restaureren	19
Naar een actieve landschapszorg door een stimulerende overheid en een grotere betrokkenheid van de bevolking	21
1. Overzicht	21
2. Verantwoording	21
3. Inzicht in het landschap als basis voor de landschapszorg	22
4. Afstemming met de ruimtelijke ordening	24
5. Een activerend en stimulerend beleid	25
Een toekomst voor het ondergronds verleden	30
1. Inventariseren om te beheren	30
2. Naar een duurzaam archeologisch bodembeheer	30
3. Een fonds voor het archeologisch patrimonium	31
4. De archeologische monumentenzorg. Eenduidig & kwalitatief	32
Erfgoedzorg, een collectieve zorg	33
Naar een Vlaams erfgoedbeheer met lokale participatie	34
Erfgoedzorg in een Europese en mondiale context	35

ERVEN MET EERBIED

*Wie zijn geheugen verwaarloost,
Zet zijn voortbestaan op het spel.*

Als nalatenschap van ontelbare generaties vormt ons cultureel, landschappelijk en archeologisch erfgoed het collectief geheugen én geweten van Vlaanderen. Als intergenerationele erfgenamen én erflaters hebben wij de onvoorwaardelijke plicht dit cultuurarchief integraal en respectvol te beheren. De toegenomen druk op de Vlaamse ruimte vormt een bedreiging voor deze culturele identiteit. Het is dan ook een opdracht van de overheid om het voortbestaan ervan veilig te stellen door op een preventieve en kwaliteitsgerichte wijze een geïntegreerd erfgoedbeleid op te zetten dat op het integrale behoud van zowel de materiële als de immateriële aspecten van ons patrimonium gericht is. Met het monumentendecreet van 1976, het landschapsdecreet van 1996 en het archeologiedecreet van 1993 is daartoe alvast het basisinstrumentarium voorhanden.

Het voorbije decennium is de erfgoedzorg tenvolle uit het defensief getreden om een belangrijke katalyserende bijdrage te leveren tot de duurzame kwaliteit van de leef-, woon- en werkomgeving in Vlaanderen. Meer dan ooit staat de zorg voor ons cultureel, landschappelijk en archeologisch erfgoed vandaag voor een geïntegreerd, toekomstgericht en open beleid. De schrik voor een bevriezend effect van het beschermingsbeleid maakt hierbij plaats voor een kwalitatieve en hedendaagse omgang met onze ruimtelijke omgeving.

Om het behoud van dit erfgoed te verzekeren wordt door vereenvoudigde procedures in het bijzonder een activerend en stimulerend voorkomingbeleid gevoerd. Hierdoor wordt niet alleen de authenticiteit en cultuurhistorische waarde van dit erfgoed gevrijwaard maar ook de overdracht van het restauratief vakmanschap en de empirische vak- en materiaalkennis verzekerd. Daar waar het onderhoud door de vergankelijkheid der dingen uiteindelijk toch faalt, moet de kwaliteit van de restauratie immers het behoud van de authenticiteit maximaal garanderen.

Een integrale erfgoedzorg staat echter niet alleen voor de materiële instandhouding van ons cultuurpatrimonium maar houdt ook in dat het via een actuele beleving zijn maatschappelijke relevantie behoudt. Enkel een adequate maatschappelijke integratie maakt collectieve bewustwording en actieve betrokkenheid bij de betrachting om dit cultuurarchief aan de volgende generaties over te dragen mogelijk. Een erfgoedzorg die op een reactionair en repressief optreden gestoeld is, hypothekeert op termijn elk erfgoedbehoud. Daarom is het van belang dat op een pro-actieve wijze een positief, stimulerend en kwalitatief erfgoedbeleid wordt gevoerd. Tot de structurele maatregelen die zich daartoe opdringen, behoren een restitutie van de eenheid van de administratie bevoegd voor monumenten en landschappen, zoals trouwens in een interne audit aanbevolen, en - zowel voor deze administratie als voor de voor archeologie bevoegde instelling - een aanzienlijke groei van zowel de werkingsmiddelen als het aantal erfgoedconsulenten en -medewerkers. Met een maximale aanwending van de informaticamogelijkheden garanderen deze inspanningen bovendien een snelle, voor gans Vlaanderen éénduidige en inhoudelijk correcte administratieve afhandeling van de erfgoeddossiers.

De Vlaamse overheid is echter niet de enige protagonist in dit erfgoedbeleid. Ook in het bijzonder de lokale besturen hebben aan deze zorg een belangrijke complementaire invulling te geven.

MONUMENTENZORG, EEN PASPOORT VOOR LEEFKWALITEIT

*Al die oude monumenten zeggen méér dan
boeken omdat zij afleesbaar zijn voor iedereen.*

P. Clemen, 1896

1. EEN PREVENTIEF MONUMENTENBELEID

Het behoud van het cultureel erfgoed is één van de belangrijke opdrachten van de overheid. Van de ongeveer 20.000 beschermenswaardige monumenten, die Vlaanderen op basis van het reeds geïnterpreteerde architectuurpatrimonium en een vergelijkend onderzoek in de ons omringende landen zou tellen, is echter nog niet de helft beschermd. Een volwaardig monumentenbeleid zal zich daarom, naast de zorg voor het reeds beschermd patrimonium, toespitsen op de bescherming van alle, nog te beschermen monumenten. Om te vermijden dat de tijd in dit cultuurarchief een onherstelbare bres slaat dringt een sterk geactiveerd beschermingsbeleid zich dan ook onvoorwaardelijk op.

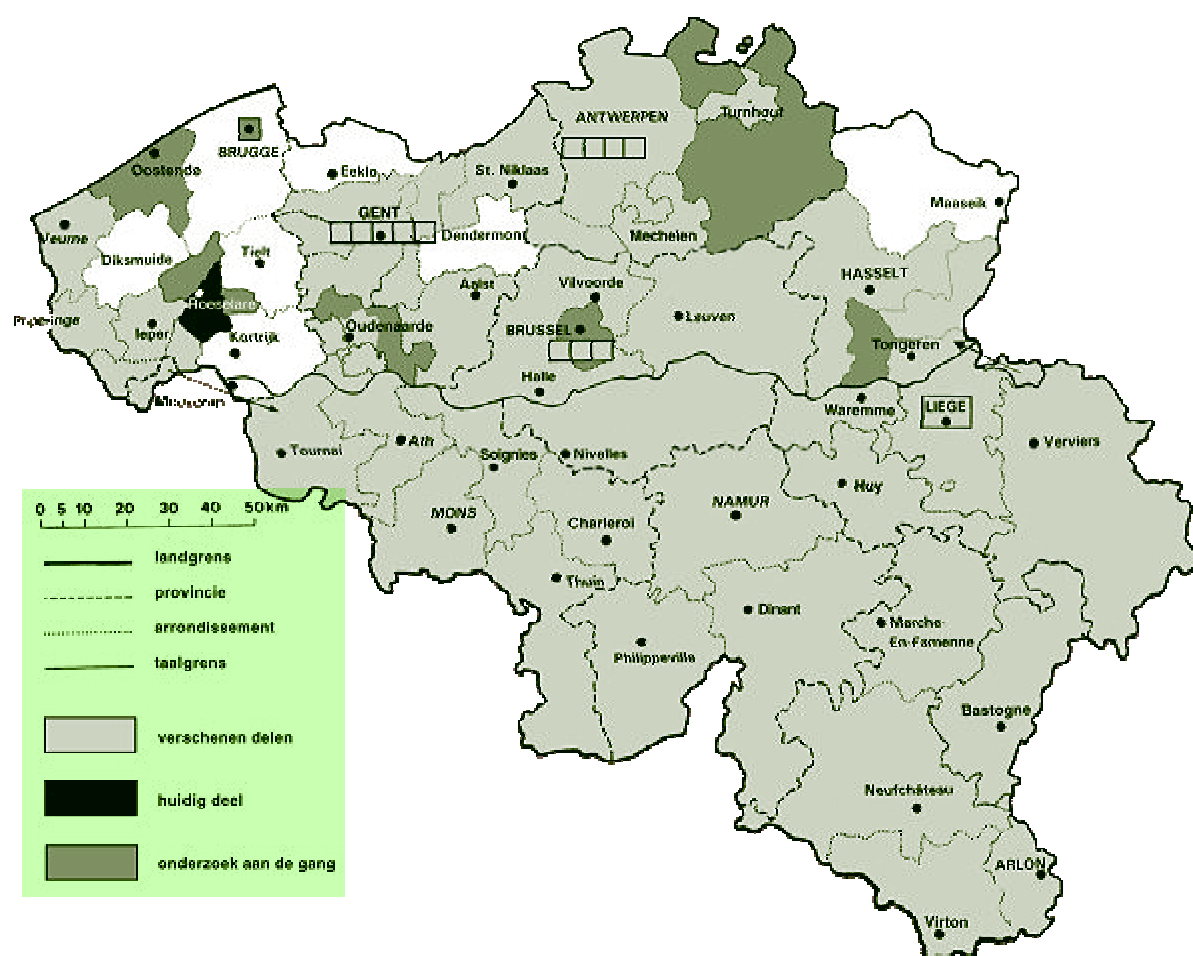
Daar het monumentenbeleid een kwalitatieve zorg voor de authenticiteit van ons bouwkundig erfgoed tot doel heeft, dient op de eerste plaats een voorkomingbeleid gevoerd. Hierdoor wordt de burger niet (langer) in zijn rechtszekerheid aangetast, hetgeen het waardebesef van het cultureel erfgoed bij de bevolking alleen maar ten goede kan komen. Daarnaast laat een doorgedreven voorkomingbeleid toe om naar dit erfgoed toe via een stimulerend onderhoudsbeleid een eerstelijnszorg op te zetten. Om de authenticiteit van het erfgoed ook bij restauratieve ingrepen maximaal te verzekeren is evenzeer met betrekking tot de overlevering van het kwalitatief vakmanschap een preventief, toekomstgericht monumentenbeleid vereist.

Om de Vlaamse monumentenzorg ten behoeve van een geactiveerd, preventief én kwalitatief monumentenbeleid de vereiste kwalitatieve onderbouw te geven wordt van de bevoegde administratie verwacht dat het huidige documentatiecentrum verder uitgebouwd wordt tot een dienstverlenend toegepast wetenschappelijk kenniscentrum inzake erfgoedzorg. Samenwerking met bestaande archief- en documentatiecentra met een uitgesproken architectuurhistorische interesse wordt daarbij aanbevolen.

Binnen dit toekomstgericht en geïntegreerd voorkomingbeleid is ook een belangrijke ondersteunende rol weggelegd voor een beleidsadviserende raad van deskundigen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen vervult reeds meer dan 150 jaar een adviserende rol. Om haar deze rol met een vernieuwende dynamiek verder te laten vervullen dringt een vergaande, vernieuwende evaluatie en bijsturing van zowel de opdracht als de structuur van dit adviesorgaan zich op.

2. VAN INVENTARISATIE NAAR BELEIDSINFORMATIE

Momenteel is het Vlaams bouwkundig erfgoed voor tweederden geïnventariseerd. Om echter een preventief beschermingsbeleid te kunnen voeren dat van dit patrimonium een gevrijwaard selectief maar coherent beeld ophangt, dient deze inventarisatie in eerste instantie dringend, én dit uiterlijk tegen eind 2002, voltooid.

Tevens zal mede in uitvoering van de CONVENTIE INZAKE HET BEHOUD VAN HET ARCHITECTONISCH ERFGOED VAN EUROPA (CONVENTIE VAN GRANADA, 1985 – geratificeerd 1993) onvoorwaardelijk werk gemaakt worden van de inventarisatie van het roerend erfgoed dat integrerend deel uitmaakt van het beschermd erfgoed.

Om deze wetenschappelijke informatie, eenmaal beschikbaar, naar het beleid toe operationeel te maken dringen zich op basis van het geavanceerde Monumenten En LANdschappen

InformatiE-systeem (MELANIE) een uitsplitsing naar ondermeer thema, periode, stijl en typologie én een continue actualisatie op. Deze lopende inventarissen zullen de overheid toelaten om enerzijds een assertief en geïntegreerd beleid op te zetten inzake behoud en beheer van zowel het beschermd als het voor bescherming vatbaar patrimonium en anderzijds ten allen tijde een duidelijk beeld te krijgen van de wijze waarop en de prijs waartegen ons bouwkundig erfgoed geconserveerd en gereffecteerd kan worden.

3. TIJDIG BESCHERMEN OM GOED TE BEHEREN

Zorgen voor ons cultureel erfgoed veronderstelt op een passende, efficiënte en klantvriendelijke wijze dit erfgoed beheren. Tijdig beschermen vormt daartoe een eerste belangrijke maatregel. Momenteel houdt dit in dat een monument op basis van het *decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten* op de lijst van beschermde monumenten wordt geplaatst en aan beschermingsvoorschriften moet voldoen. Naarmate het respect en de zorg voor de monumentale cultuurwaarden echter meer en meer een spontane intersectorale aangelegenheid wordt, kan deze administratief vrij omslachtige beschermingsprocedure gedeeltelijk verlaten worden voor een ver doorgedreven stimuleringsbeleid waarbij de inventaris BOUWKUNDIG ERFGOED in onmiddellijke relatie staat met het monumentenbeheer.

Welke evolutie het beschermingsinstrumentarium in de toekomst ook moge kennen, de zorg voor ons bouwkundig erfgoed is er in de eerste instantie op gericht via begeleidende behoudsmaatregelen van dit erfgoed in zijn rijke verscheidenheid een weloverwogen, samenhangende selectie te vrijwaren en te bevorderen voor de toekomstige generaties.

Deze doelstelling houdt in dat er in de komende jaren met betrekking tot bepaalde segmenten van ons architectuurpatrimonium belangrijke inhaalbewegingen nodig zijn. Omwille van de arbeidsintensiviteit zal hierbij voor het inhoudelijk aspect beroep gedaan worden op externe ondersteuning.

3.1. Het wooncultureel erfgoed

Een representatief beeld ophangen van de Vlaamse leef-, woon- en werkcultuur impliceert vooreerst een verderzetting van het enkele jaren geleden bijgestuurde beschermingsbeleid. Het exclusief wonen van de meer gegoede milieus monopoliseerde niet langer de aandacht van de monumentenzorg, maar ook de minder pralerige maar des te representatiever woonsites van het gewone volk kregen voortaan de nodige belangstelling. Ook het belang van de historisch gegroeide omgeving van het monument werd hierbij uitgesproken onderkend.

Een vergelijking op basis van de beleidsinformatieve inventaris BOUWKUNDIG ERFGOED met het voor bescherming vatbare patrimonium leert echter dat het gevoerde beschermingsbeleid vooralsnog niet het beoogde coherente beeld van de Vlaamse wooncultuur ophangt. Zowel geografisch als cultuurhistorisch dringen zich inhaalbewegingen op. De witte vlekken op de beschermingskaart van Vlaanderen betreffen vooral West-Vlaanderen, Limburg en in mindere mate Oost-Vlaanderen. Cultuurhistorische hiaten waarvoor een dringende inhaalbeweging zich aandient, betreffen ondermeer de houtbouwarchitectuur, het landelijk erfgoed, de vrijetijdsarchitectuur en de jonge bouwkunst (na 1945).

Enkel door het beschermingsbeleid, gericht op het invullen van deze hiaten, in belangrijke mate te activeren wordt een beleving *in situ* van het wonen in het verleden in zijn vele verschijningsvormen alsnog mogelijk.

3.2. Het werkcultureel erfgoed

Ondanks de inspanningen die inzake de bescherming van het werkcultureel erfgoed evenzeer werden geleverd, hangt het beschermd industrieel erfgoed nog steeds geen doorzichtig samenhangend beeld op van het Vlaams industrieel verleden.

Nochtans heeft geen enkel andere gebeurtenis of evolutie onze samenleving en ons leefmilieu ingrijpender veranderd als de industriële en technologische ontwikkeling die zich hier in navolging van Engeland vanaf de 18de eeuw heeft ingezet. Steenkoolmijnen groeven zich in het Kempisch heidelandschap in, de Rupelstreek werd gebakken in baksteenovens en de Leiestreek werd in vlasputten geroot, terwijl gans Vlaanderen met gerstebrouwsels beneveld werd. Dit industrieel patrimonium behoort tot het meest gemeenschappelijke erfgoed van onze maatschappij. Het is het resultaat van de arbeid, de inzet, de creativiteit en het leed van onze voorouders die de basis hebben gelegd voor de welvaart van onze hedendaagse post-industriële samenleving.

Met de economische reconversie die zich na *the Golden Sixties* opdroeg, werden de materiële getuigenissen van dit vrij recente verleden steeds schaarser. Met de leegstandheffing op industriële panden werd de sloopwoede nog aangezwengeld. Zeldzaam worden dan ook de oude fabriekssites die ons al dan niet met hun bijhorende directeurs-, bedienden- en arbeiderswoningen, fabriekswinkel, -hospitaal en -school herinneren aan de 19de- en vroeg 20ste-eeuwse werk- en leefomstandigheden van onze voorouders. Ook het materieel dat nauwelijks rekening hield met de veiligheid van de fabrieksarbeid(st)er wordt onverholen tot schroot vernalen. Bedrijfsarchieven, die ons een uniek beeld kunnen ophangen van de revolutionaire proletarisering van de agrarische maatschappij, worden verbrand of tot papierpulp verwerkt.

Om de dreiging van een onherstelbare bres in ons cultuurarchief af te wenden is ook met betrekking tot het industrieel erfgoed een activering van het beschermingsbeleid geboden. Opdat de bescherming tot het effectieve behoud van het industrieel monument zou leiden, is het belangrijk dat tegelijkertijd naar een passende, maatschappelijk relevante actuele bestemming wordt gezocht.

3.3. Het kerkelijk erfgoed

Het rijke verleden van de Kerk in Vlaanderen maakt dat haar erfgoed een bijzonder boeiende staalkaart biedt van de kunsthistorische evoluties die ons land heeft gekend. In de kerkenbouw werd weliswaar met de (neo-)gotiek en de barok voorop maar een beperkt aantal bouwstijlen gevolgd, maar de kloosters en abdijen daarentegen etaleren een veel groter palet van bouwstijlen. Om de coherentie van dit cultuurhistorisch waardevolle erfgoed met zijn vele verschijningsvormen in stand te houden, is het wenselijk dat vooral met betrekking tot het roerend erfgoed dat bij de beschermde kerkelijke gebouwen hoort, een belangrijke inspanning wordt geleverd.

3.4. Het publiek erfgoed

Een ander belangrijk en verscheiden segment van ons Vlaams bouwkundig erfgoed bestaat uit de openbare burgerlijke architectuur. Ofschoon verschillende aspecten van dit patrimonium zoals scholen, feestzalen en gemeentehuizen reeds via Open Monumentendagen extra

aandacht kregen, hangt het beschermd patrimonium als nog geen integraal beeld op van de verscheidenheid die het publiek erfgoed kenmerkt. Bijzondere, niet-limitatieve aandacht zal dan ook uitgaan naar gerechtsgebouwen en bibliotheken.

3.5. Klein historisch erfgoed

Als kleine architectuur werd het funerair erfgoed in Vlaanderen niet zelden over het hoofd gezien. Nochtans hield én houdt zijn specifieke juridische situatie in veel gevallen voor het behoud ervan een bedreiging in. Ofschoon de inventarisatie van dit patrimonium nog maar aangezet is, blijkt het funerair erfgoed her en der over uitzonderlijk historische en artistieke waarden te beschikken. Tevens vormt dit erfgoed ook een nog te weinig gekende maar wel zeer interessante materiële informatiebron voor lokale geschiedschrijving.

Naast het funerair erfgoed met ondermeer zijn monumentale familiegraven, heldenhuldezerken en steeds zeldzamer wordende kerkhoven rond de kerk, maken ook de veldkapellen en –kruisen, straatlantaarnen en aan gevels vastgemaakte gasarmaturen, houten electriciteitspalen, weg- en afstandswijzers, oude reddingsboeien, grenspalen, ... als *architectura minor* ontegensprekelijk deel uit van ons Vlaams cultuurpatrimonium.

Omwille van de grote kwetsbaarheid van deze cultuurwaarden dringt een bescherming als een eerste beheersmaatregel zich dan ook op.

3.6. Het militair erfgoed

Naast de burgerlijke en religieuze architectuur drukte ook de militaire bouwkunst tot in de 19de eeuw een stempel op zowel het rurale als het stedelijke landschap. In het verleden beperkte de culturele aandacht voor de militaire bouwwerken zich niet zelden tot de middeleeuwse en postmiddeleeuwse stadsversterkingen. Dat de militaire architectuur in de daaropvolgende eeuwen een historisch en architecturaal niet minder waardevolle evolutie heeft gekend, wordt pas sinds het voorbije decennium onderschreven.

Omdat een volledige weerspiegeling van ons fortificatieverleden een beschermingsbeleid impliceert dat de rijke evolutie van aarden versterkingen tot betonnen bunkers materieel vastlegt, vraagt ook dit erfgoed prioritaire aandacht..

3.7. Het maritiem erfgoed

Door zijn unieke ligging is Vlaanderen - net als de Noordelijke Nederlanden - steeds een belangrijke maritieme handelsnatie geweest. Het rijke handelsverleden van Brugge of de boeiende geschiedenis van de Verenigde Oost-Indische Compagnie zijn daar duidelijke getuigenissen van.

Daarnaast heeft Vlaanderen ook een belangrijk visserijverleden, én dit zowel op zee als op de binnenwateren. Voor binnenlands transport over een afstand van meer dan 30 km of langer dan één dag was Vlaanderen tot het einde van de 18de eeuw bijna uitsluitend aangewezen op de binnenvaart.

Al deze activiteiten hebben ertoe geleid dat Vlaanderen tevens een sterke reputatie als scheepsbouwende natie had. Ofschoon naar de varende monumenten toe nooit een specifiek beleid werd gevoerd, bleven van dit vakmanschap toch nog diverse waardevolle materiële

getuigen bewaard. Om van het varende erfgoed een globaal beeld te krijgen dringt een specifieke wetenschappelijke inventarisatie zich evenwel op. Zijn de historische vaartuigen niet meer of nauwelijks in te passen in de huidige transportnaden, ze hebben inmiddels een dermate monumentale relictwaarde gekregen dat hun behoud als een erfplicht ervaren wordt.

Voor het specifieke beheer dat varende monumenten stellen biedt het *decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten* geen passend antwoord. Om hieraan tegemoet te komen zal werk gemaakt worden van een geëigend beschermings- en beheersinstrument.

3.8. Het roerend cultureel patrimonium

Niet zelden herbergt een monument een waardevol interieur dat veelal uit zowel onroerende als roerende elementen bestaat. Het is dan ook van belang dat dit interieur niet alleen op een volwaardige wijze geïnventariseerd wordt maar ook exhaustief in de bescherming wordt opgenomen. Het monumentendecreet van 1976 laat immers een beheer van het roerend patrimonium toe voor zover het integrerend deel uitmaakt van de beschermde monumenten. Ofschoon deze mogelijkheid in het verleden geenszins onbenut werd gelaten, vraagt de broosheid van het monumentale interieur om extra aandacht.

Deze uitgesproken belangstelling voor het cultureel erfgoed dat achter de fraaie gevels latent schuilgaat, moet er tevens toe leiden dat ons instrumentaal patrimonium integraal gevaloriseerd wordt. Dit moet er ondermeer toe leiden dat de oude Vlaamse traditie van orgel- en beiaardbouwers zich opnieuw een internationale uitstraling aanmeet.

Omdat het roerend patrimonium dat geen integrerend deel uitmaakt van de beschermde monumenten, evenzeer deel uitmaakt van ons Vlaams erfgoed, zal samen met de hiervoor bevoegde minister geijverd worden voor een adequaat beheersinstrument voor het roerend erfgoed. Door het uitblijven van de uitvoeringsbesluiten op het decreet van 17 november 1982 houdende bescherming van het roerend cultureel erfgoed verwerd dit cultureel erfgoed niet zelden tot cultureel zwerfgoed. Een probaat middel om dit beheerssysteem in te vullen is de inrichting van erfgoeddepots, een bestemming waarvoor diverse beschermde industriële panden zich bovendien uitstekend lenen.

4. GEEN MONUMENTENZORG ZONDER OMGEVINGSZORG

Daar de druk op de ruimte in het sterk verstedelijkte Vlaanderen zeer groot is, dient ook de geïntegreerde zorg voor de historische omgeving van onze monumenten een permanente bekommernis te zijn. Een monument staat immers nooit alleen maar steeds in relatie met zijn gegroeide omgeving.

Zonder het evolutieve stads- of dorpsweefsel te bevriezen kunnen deze historisch gegroeide omgevingen via een bescherming als stads- of dorpsgezicht gevrijwaard worden van onoordeelkundige, destructieve ingrepen. De bescherming reikt een beheerskader aan om voorafgaandelijk te toetsen wat de noodzaak en het nut van een geplande ingreep zijn, welke alternatieven er zijn, wat de invloed ervan is op de historische omgeving en hoe het dan verder moet. Via deze integratie in het ruimtelijk en stedenbouwkundig beleid blijft niet alleen de vertrouwde omgeving bewaard, maar behoudt onze gebouwde ruimte zijn rijke culturele verscheidenheid. Bovendien biedt deze beheersmaatregel de mogelijkheid om cultuurhistorisch waardevolle stadswijken tegen verdere verkanking te behoeden.

Om de contextuele cultuurwaarden op een geïntegreerde wijze te beschermen en te beheren wordt niet alleen het gebruik van het instrument van beschermd stads- en dorpsgezichten verder aangezwengeld maar wordt het instrument op zich ook gevaloriseerd. Het beheer van de contextuele cultuurwaarden vraagt een veel eigentijdser, positiever aanpak dan de repressieve wijze waarop dit thans nog gebeurt. Eigenaars en gebruikers in een beschermd dorps- of stadsgezicht moeten er via een stimuleringsbeleid spontaan toe aangezet worden om de specifieke karakteristieken van het respectieve dorps- of stadsgezicht in stand te houden.

5. ONDERHOUDEN OM DE AUTHENTICITEIT TE BEHOUDEN

Voor het behoud van de authenticiteit van ons bouwkundig erfgoed is regelmatig bouwkundig nazicht en onderhoud van dit patrimonium van primordiaal belang. Het tijdig inzicht in de bouwfysische mankementen van een gebouw laat toe om met een minimum aan inspanningen en financiële middelen groot onheil te voorkomen. Niet onderhouden gebouwen vervallen snel en kosten harde valuta aan zware, ingrijpende restauratiewerken om ze alsnog te redden.

Elke restauratie, hoe zacht en respectvol ook, grijpt in in de authenticiteit van het monument. Al te laat werd het belang van het onderhoud als eerstelijnszorg voor de instandhouding van een monument onderschreven. Ofschoon het monumentendecreet van 1976 de onderhoudsverplichting oplegt aan de eigenaars of erfpachters van beschermde monumenten of van in een beschermd stads- of dorpsgezicht gelegen panden, werd pas in de jaren '90 een echte aanzet gegeven voor een effectief onderhoudstimulerend beleid. Het beperkte instrumentarium van één enkele fiscale stimulus werd uitgebreid met een onderhoudspremiereregeling én een op het veld opererende onderhoudswacht. Thans is het ogenblik aangebroken om het nog deels experimentele onderhoudsbeleid uit te bouwen tot een volwaardig complement van het restauratiegegeven binnen de Vlaamse monumentenzorg.

5.1. Monumentenwacht Vlaanderen

Voor veel monumenten is regelmatig nazicht niet evident. Om deze nood te lenigen werd enkele jaren geleden naar Nederlands voorbeeld de MONUMENTENWACHT VLAANDEREN met provinciale buitendiensten als permanente onderhoudswacht opgericht. Inmiddels heeft dit initiatief zijn legitimatierecht verworven. Het oorspronkelijk aantal monumentenwachters is meer dan verdubbeld en in sommige provincies heeft de Monumentenwacht zich verbreed van het exterieur naar het interieur. Dat een veralgemening van dit verruimd werkveld over alle provincies zich opdringt, staat buiten kijf.

Opdat de overheid met betrekking tot het beschermd bouwkundig erfgoed echter een volwaardige onderhoudspolitiek zou kunnen opzetten, moet zij zich een totaalbeeld van de onderhoudsproblematiek kunnen vormen. Belangrijk hierbij is dat de toestand van het monument van bij de bescherming (op)gevolgd wordt. Ervan uitgaande dat het onderhoud van een monument minstens vanaf dat ogenblik effectief een aanvang neemt, is het wenselijk dat een bescherming resulteert in het opstarten van een toestandrapport. Gezien de bijzondere rol die de Monumentenwacht inzake het onderhoud van ons bouwkundig erfgoed speelt, is het aangewezen dat zij deze taak op zich neemt. Dit rapport zal de basis vormen van het beheersdossier dat voor elk monument wordt aangelegd en de overheid toelaat om de toestand van het beschermd patrimonium in Vlaanderen permanent op te volgen. Daarom is het ook van uitzonderlijk belang dat de Monumentenwacht bij elk nazicht de bevoegde administratie rapporteert over de situatie waarin het monument zich bevindt. Daar niet alle monumenteneigenaars tot regelmatig bouwkundig nazicht besluiten, is het wenselijk naar hen toe een effectief stimulerend onderhoudsbeleid op te zetten.

Een onderhoudsnazicht komt het behoud van een monument echter pas ten volle ten goede, als dit nazicht optimaal kan geschieden. Niet zelden staan andere regelgevingen zoals de ARAB-voorschriften dit in de weg. Overleg met de betrokken instanties moet terzake voor passende bijstellingen zorgen.

5.2. Een fiscale onderhoudsstimulus

Om de monumenteneigenaar er toe aan te moedigen zijn onderhoudsverplichting spontaan na te komen en aldus de authenticiteit van zijn monument te verduurzamen, zal in de vorm van een vermindering van de onroerende voorheffing een fiscale stimulus worden uitgewerkt. Om van deze maatregel te kunnen genieten zal de monumenteneigenaar enkel gevraagd worden jaarlijks het verslag van een deskundig nazicht via de gemeente aan de bevoegde overheid over te maken en de fiscale tegemoetkoming aan de uitvoering van urgente onderhoudswerken te besteden. Gezien de belangrijke complementaire zorg die steeds meer lokale overheden voor ons erfgoed ontplooiën, is het immers belangrijk dat zij terzake een belangrijke controlerende plaats innemen.

5.3. Een onderhoudspremie

Om de monumenteneigenaars ook daadwerkelijk tot het uitvoeren van onderhoudswerken aan te sporen werd enkele jaren terug reeds een onderhoudspremie ingevoerd. Aangezien onderhoud een fundamentele behoudsvoorwaarde is, leek het immers logisch dat de gemeenschap niet alleen in de restauratie- maar evenzeer in de onderhoudskosten participeert.

Gezien de betrachting om het onderhoudsbeleid als eerstelijnszorg voor het behoud van ons erfgoed verder uit te bouwen, zullen de onderhoudskredieten opgetrokken worden. Daarnaast zal onderzocht worden hoe de onderhoudspremieregeling een nog grotere stimuleringswaarde kan aangemeten worden. Hierbij zal tevens worden nagegaan hoe deze regeling – zoals hogergesteld – ook met betrekking tot de niet als monument beschermde panden het behoud van de specifieke karakteristieken van beschermde stads- en dorpsgezichten kan stimuleren.

5.4. Een onderhoudsenveloppe

Het onderhoud van een aantal, veelal grote monumenten houdt doorgaans een permanente zorg in. Niet zelden zijn deze monumenten eigendom of staan ze onder het beheer van overheden en officiële beheersorganen die aan diverse voorgedijcontroles onderworpen zijn. Een sprekend voorbeeld vormen de kerkfabrieken die van de ruim 500 beschermde kerken het leeuwenaandeel beheren.

Mits blijkt gegeven wordt van een interne deskundigheid inzake erfgoedzorg nodigen deze publiekrechtelijke instellingen uit tot een grotere responsabilisering wat het onderhoud betreft van de door hen beheerde monumenten. Een jaarlijkse onderhoudsenveloppe moet hen er voor pas gerestaureerde monumenten toe aanzetten om als nazorg van de restauratie ongeremd door administratieve handelingen aan het onderhoud van dit monumentaal erfgoed op basis van een onderhoudsprogramma een permanent karakter te geven waardoor de authenticiteit aldus verduurzaamd wordt door het als het ware opheffen van de restauratiebehoefte.

6. NAAR EEN MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE

Het beschermen van een monument is én dient te allen tijde ingegeven door de betrachting om voor dit monument een passend beheer te realiseren. Eén van de belangrijkste beheersaspecten, zonet het belangrijkste, betreft de bestemming van het monument. Door het monument (opnieuw) te integreren in de samenleving wordt de instandhouding ervan het best verzekerd. Geef aan het erfgoed een (maatschappelijk relevante) inhoud én het beschermt zichzelf tegen teloorgang. Bovendien zorgt dit geïntegreerde behoud van de historische cultuurwaarden tegen de om zich heen grijpende vervreemding in, voor een grotere leefkwaliteit binnen de vertrouwde omgeving.

6.1. Naar een gespoorde bestemming

Veelal kan het behoud van een monument gerealiseerd worden vanuit de oorspronkelijke bestemming. Wanneer dit echter niet kan dient gezocht naar een andere invulling. Dit zoeken naar een nieuwe, actuele functie blijkt echter niet altijd zo evident, zeker wanneer de inboedel of het interieur mee aan de basis ligt van de bescherming. Een kwalitatieve monumentenzorg vereist immers dat het bestemmingsprogramma zich aan het monument aanpast én niet omgekeerd. Deskundigheid, creativiteit en vindingrijkheid zijn hierbij dan ook geboden.

Binnen deze bestemmingsproblematiek nemen in het bijzonder het kerkelijk, het industrieel en het militair erfgoed een belangrijke plaats in. De instandhouding van de ruim 500 beschermde kerken vergt jaarlijks immers maar liefst 40 % en samen met de abdijen, kloosters, begijnhoven, ... ongeveer 60 % van de Vlaamse restauratiekredieten. De uitnodiging om deze objecten omwille van het sterk afgenomen kerkbezoek een meer actuele bestemming te geven, is dan ook zeer groot maar moet op basis van constructief overleg én in functie van het duurzaam erfgoedbehoud gevoerd worden.

Het industrieel erfgoed in Vlaanderen telt om en bij de 1.200 voor bescherming vatbare sites, waarvan er nog maar 550 beschermd zijn. Vele van deze monumenten hebben geen of slechts een partiële bestemming hebben. Dit geeft de moeilijkheidsgraad aan van de bestemmingsproblematiek van het industrieel erfgoed.

Het militair erfgoed leent zich omdat het respect voor het defensieve karakter, veelal ook niet makkelijk voor een actuele bestemming. Voor een passende maatschappelijke integratie zal creativiteit, gestoeld op deskundigheid inzake historische vestingbouw geboden zijn.

Om voor deze en andere probleemmonumenten nieuwe, maatschappelijk relevante én passende bestemmingen of vormen van medegebruik te vinden zal de overheid door ondermeer tussen te komen in het bestemmingsonderzoek een beleid ontwikkelen dat hun eigenaars en beheerders terzake motiveert.

Monumenten met een waardevol interieur krijgen niet zelden een museale of cultuurtoeristische bestemming voorgehouden. Door hun hefboomfunctie, gebaseerd op een attractieve, niet-commerciële functie, weten deze *open-monumenten* doorgaans een belangrijke indirecte rentabiliteit te genereren. Indien deze bestemming als *open-monument* de beste garanties biedt voor het behoud van de historische cultuurwaarden, is het wenselijk dat de continuïteit ervan niet gehypothekeerd worden door al te hoge beheerskosten maar onderbouwd wordt door een fiscaal gunstig beheersklimaat.

6.2. ... met een toeristische meerwaarde

Zoals door de recente erkenning als werelderfgoed van onze Vlaamse begijnhoven en belforten onderlijnd hebben het behoud en de ontsluiting van ons bouwkundig erfgoed een onmiskenbare cultuurtoeristische dimensie. Niet zelden weerspiegelt deze meerwaarde zich ook in de *open* bestemming die een monument als geïntegreerde toekomst voorgehouden wordt. Bij bestemmingen die het erfgoed integraal voor het brede publiek ontsluiten, is het van belang dat dit op een bezoekersvriendelijke manier gebeurt. Dit streven naar een optimale toegankelijkheid mag evenwel niet ten koste van de erfgoedwaarden maar moet geïntegreerd gebeuren.

6.3. Een veilige bestemming

Een goed monumentenbeheer houdt tevens in dat elk monument met een waardevol interieur op een passende, geïntegreerde wijze in het bijzonder beveiligd wordt tegen brand, diefstal en vandalisme. Zeker met betrekking tot de brandveiligheid dient samen met de bevoegde autoriteiten verder onderzocht hoe deze zonder aan efficiëntie in te boeten kan verzoend worden met de monumentenwaarden.

6.4. Eeuwenoud maar ... zonevreemd

Biedt een nieuwe, actuele bestemming perspectief voor het duurzaam behoud van het monument, dan wordt deze toekomst in veel gevallen gehypothekeerd door zijn ruimtelijke bestemming. Zo liggen van de ongeveer honderdveertig beschermde wind- en watermolens er tweeënveertig in natuurgebied, drie in een natuurreservaat, zeventien in parkgebied, zevenenvijftig in agrarisch gebied, achttien in woongebied en drie in dagrecreatief gebied. Alle beschermingsmaatregelen en eventuele onderhouds- en restauratiewerken ten spijt hypothekeert deze situatie het effectieve behoud van ongeveer de helft van dit molenerfgoed. Deze immobiele beheerstoestand laat zich *mutatis mutandis* evenzeer gelden voor beschermenswaardige of beschermde kastelen, landhuizen, grote hoeven en keuterboerderijtjes, landarbeidershuisjes, industrieel-archeologische sites enzovoort. Daar het *decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening* voor dit netelige probleem maar een zeer fragmentarische oplossing biedt is het bieden van een geïntegreerd volwaardig antwoord op de problematiek van zonevreemde of beschermenswaardige monumenten één van de belangrijkste beleidsuitdagingen.

6.5. Stichting Vlaams Erfgoed

Veel beschermde of beschermenswaardige monumenten zijn eigendom van de overheid. Behalve inzake onderhoud en restauratie heeft deze overheid dan ook in het bevorderen van het gebruik van een monument voor nieuwe, op huidige behoeften afgestemde doeleinden een pilootfunctie te vervullen. Deze beleidsoptie leidde in 1994 tot de oprichting - in navolging van de Angelsaksische *national trusts* - van de STICHTING VLAAMS ERFGOED. Thans, vijf jaar later, staat deze Vlaamse *national trust* voor haar grote doorbraak. Behalve een snelle aangroei van het aantal *probleem*-monumenten dat zij vanuit een nog geactiveerde bedrijfsdynamiek in beheer zal nemen en inzake restauratie en herbestemming tot *voorbeeld*-monumenten zal

ontwikkelen, wordt van deze STICHTING ook verwacht dat zij, hierin eventueel versterkt door een symbiose met de VLAAMSE CONTACTCOMMISSIE VOOR MONUMENTENZORG, via een uitgebreide leden- en vrijwilligerswerking het maatschappelijk draagvlak van de monumentenzorg helpt verbreiden.

Ofschoon het vrijwilligerswerk in de monumentenzorg van onschatbare betekenis is, wordt het door het beleid nog onvoldoende ingeschakeld en ondersteund. Omdat vrijwilligers in zeer veel gevallen de dragers zijn van lokale monumentenprojecten, de sensibilisators bij uitstek, zal het monumentenbeleid bijzondere aandacht besteden aan een passende waardering en bevordering van het voluntariaat.

6.6. De Vlaamse Monumenten-prijzen

Een sensibiliserend, promotioneel instrument in de realisatie van deze betrachting is de VLAAMSE MONUMENTEN-PRIJS, die in 1993 werd ingesteld. Om het exemplarische karakter van het gelauwerde monumentenproject nog meer kracht bij te zetten, zal worden nagegaan hoe deze prijs – ondermeer op basis van een geografische competitie of thematische criteria - nog aan inhoudelijke uitstraling kan winnen.

Omdat de zorg voor ons erfgoed op de eerste plaats door de mens gedragen wordt, zal voor personen die zich terzake op een uitzonderlijke wijze verdienstelijk hebben gemaakt, een aparte erkenning ingesteld worden.

7. SAMEN INVESTEREN IN VAKKUNDIG RESTAUREREN

Zoals de ouderdom onze lichaamscellen aantast, zo kan onder meer de tijd de materialen van elk monument aanvreten. Mens en monument zijn nu eenmaal vergankelijk. En waar chirurgie ons lichaam een ultieme reddingsboei biedt, daar is restauratie het allerlaatste middel om een beschermd goed bij benadering zijn vroegere uitstraling terug te geven. Zoals een chirurgische tussenkomst de mens nooit zijn oorspronkelijke eigenheid terugschenkt, tast ook elke restauratieve ingreep beetje bij beetje de authenticiteit van het monument aan en boet dit hoe dan ook van zijn oorspronkelijke cultuurwaarden in.

Restaureren is dan ook enkel verantwoord wanneer het regelmatig onderhoud niet meer voor de instandhouding volstaat.

7.1. Restauratiekredieten

Op langere termijn moet het onderhoudsbeleid, dat ter bewaking van de authenticiteit steeds sterker ontwikkeld zal worden, leiden tot een belangrijke vermindering van het aantal grootschalige restauraties. Thans is het onderhoudsbeleid nog niet lang genoeg opgestart om zich reeds manifest te laten voelen op de restauratiemarkt. Bovendien rust op het Vlaamse erfgoed nog een restauratielast van maar liefst 7 miljard fr. Om het behoud van de beschermde monumenten die achter deze last uit het verleden schuilgaan, te verzekeren, is het van het primordiaal belang dat de opwaartse trend van de restauratiekredieten onverminderd aangehouden wordt. Diverse studies hebben bovendien klaar en duidelijk aangetoond dat de sector monumentenzorg een dermate hoge indirecte rentabiliteit bezit dat elke frank overheidssteun door de overheid indirect ruimschoots terug verdiend wordt. Nemen we daarbij nog de recreatieve meerwaarde of de betekenis van het historisch monumentenlandschap voor het (cultuur)toerisme (én in het bijzonder voor de macro-producten *Groen Vlaanderen* en *Kunststeden*) in rekening, dan staat een investering van de overheid in deze sector zelfs voor een dynamisch economisch en tewerkstellingsbeleid.

Op korte termijn is het vooral van belang dat het streven via meer en beter onderhoud naar een verduurzaming van de authenticiteit, ertoe leidt dat de restauratie zich steeds duidelijker als een zeer kwalitatieve tweedelijnszorg manifesteert. In een kwalitatieve monumentenzorg ligt de legitimatie van de restauratie immers in de niet via onderhoud te ondervangen vergankelijkheid van de materialen waaruit ons historisch erfgoed bestaat.

Een sturend monumentenbeleid impliceert een doorzichtig ondersteuningsbeleid. Behalve een samenbrengen van alle overheidsmiddelen die voor de zorg voor ons erfgoed bestemd zijn, houdt dit ook op basis van vaste en variabele criteria een objectivering van de toekenning van de premies in.

7.2. Premies

Een aantal jaren geleden werd het oude subsidiestelsel vervangen door een restauratiepremieregeling die inmiddels door zijn procedurele vereenvoudiging van een veel grotere werkzaamheid en efficiëntie heeft blij gegeven.

Toch formuleert de vigerende restauratiepremieregeling niet altijd een doorzichtig en / of sluitend antwoord op de brede casuïstiek van het restauratieveld. Een belangrijke

beleidsintentie is dan ook het grondig evalueren van het premiestelsel, waarbij ondermeer via verplicht maar subsidiabel bouwhistorisch onderzoek gestreefd wordt naar een grotere restauratiekwaliteit. Daarnaast dient het premiestelsel ook beter afgestemd op de noden van het veld door ondermeer een soepeler uitvoeringsprocedure, de mogelijkheid van prefinanciering, het ondervangen van onvoorziene werken en de mogelijkheid om voor nader specifiek onderzoek de werf tijdelijk stil te leggen.

7.3. Monumenten van mensen

Een decennium geleden dreigden door het ontbreken van continue restauratieopdrachten diverse restauratieambachten verloren te gaan. Met de noodzakelijke opwaartse trend van de restauratiekredieten is het restauratie-aanbod in die mate vergroot dat de liefde voor het vakmanschap veel minder dan voorheen in het gedrang komt. Toch is de overlevering van alle restauratiekennis en restauratietechnieken nog geenszins gegarandeerd. Zo dreigt de empirische kennis van de historische houtbouw zoals die nog maar door weinige, bejaarde vaklieden gekend en doorleefd is, zonder een bewuste overleveringspolitiek resoluut verloren te gaan. Daar de kwaliteit van de Vlaamse monumentenzorg staat of valt met het in stand houden van de rijke verscheidenheid aan artisanale beroepen, zal de overheid via doelgerichte projecten en structurele maatregelen de overdracht van gedegen vakmanschap, materialenkennis en traditionele technieken bevorderen en de instandhouding ervan te verzekeren. Het wordt dan ook één van de kerntaken van de bevoegde administratie om via de uitbouw van een kenniscentrum deze monumentale informatie te registreren én te ontsluiten.

Het rijke culturele erfgoed van Vlaanderen nodigt alvast uit om van het Vlaams restauratie-ambacht een prestigieus exportprodukt te maken. Deze uitdaging kan echter niet bewaarheid worden zonder een even grote inzet van belangrijke medespelers zoals de bouwsector, de verenigingen van restaurateurs, de opleidingscentra en coördinerende platforms zoals het VLAAMS CENTRUM VOOR AMBACHT EN RESTAURATIE.

NAAR EEN ACTIEVE LANDSCHAPSZORG DOOR EEN STIMULERENDE OVERHEID EN EEN GROTERE BETROKKENHEID VAN DE BEVOLKING

“Landschapswaarden zijn, als zoete kruimels op een taart”

1. Overzicht

Deze beleidsnota moet de aanzet vormen tot het ruimtelijk gedifferentieerd en gebiedsgericht landschapsbeleid dat in de komende regeerperiode zal worden uitgebouwd :

- • de ankerplaatsen en relictzones uit de atlanten gelden als richtsnoer bij de landschapsbeschermingen. Landschapsbeschermingen en het activeren van het beheer van deze landschappen zijn prioritaire aandachtspunten van het beleid.
- • in concentratiegebieden van relictzones opereren vaak regionale landschappen of kunnen ze worden ingesteld; het regionale landschap krijgt een bemiddelende en actieve rol in de landschapszorg
- • een financiële stimulans wordt voorzien voor landschapszorg in alle relictzones
- • tot slot, maar niet in het minst, is er de landschapszorg in heel Vlaanderen waar burgers actief aan kunnen deelnemen en met in het bijzonder aandacht voor de verschaalde landschappen

Daarnaast zal het bestaande landschapsdecreet waar nodig worden aangepast om het instrumentarium slagkrachtiger te maken. Er wordt werk gemaakt van de doorwerking van het landschapsbeleid in de ruimtelijke ordening. De mogelijkheden tot maximale afstemming en synergie tussen het natuur- en landschappenbeleid wordt onderzocht en eventueel voorbereid. Hierbij moet er echter van uit worden gegaan dat de wetgeving inzake monumenten en landschappen hoe dan ook op elkaar afgestemd dient te blijven.

2. Verantwoording

Een beetje archaïsch werd tot dusver in de landschapswetgeving gesteld dat landschappen naast cultuur-historische ook natuurwetenschappelijke en esthetische waarden bezitten. Met andere woorden: de waarde van een landschap voor zijn bewoners, bezoekers en toevallige passanten wordt bepaald door de mate waarin het de drager is van de eigenheid en de geschiedenis van de streek, door de omvang en de kwaliteit van de (half) natuurlijke elementen die het mee vorm en inhoud geven en door zijn schoonheid.

Deze drie landschapsaspecten: cultuur, natuur, en esthetiek vormen samen de belevingswaarde, de herkenbaarheid en tegelijkertijd de kwaliteit van een landschap. Ze verhouden zich veelal als communicerende vaten. Wat goed is voor het een is vaak ook goed voor het andere. Toch kunnen in specifieke situaties tegenstellingen bestaan tussen bijvoorbeeld natuur- en cultuurwaarden. Daar zal er in overleg naar evenwicht en complementariteit moeten worden gestreefd.

‘Landschappen’ in de brede betekenis van het woord, zijn bovendien niet statisch en zijn veelal niet gebaat bij een al te conserverende aanpak. Landschappen zijn voortdurend in

beweging. De ontwikkelingen van vandaag bepalen onze toekomstige landschappen. Landschapswaarden bepalen in belangrijke mate mee de kwaliteit van onze stedelijke en landelijke omgeving. De kwaliteit van relatief gave landschappen bijvoorbeeld vormt een niet te onderschatten troef voor een duurzame ontwikkeling van bepaalde regio's. Het natuur- en landschapsgericht toerisme, waarbij mensen vooral op zoek zijn naar rust, groen en authenticiteit, zit duidelijk in de lift en is ook economisch gezien een opportuniteit. De landschapswaarde van de verstedelijkte omgevingen bepaalt in belangrijke mate de woonkwaliteit.

Kortom, het landschap waarin wij leven, heeft zonder meer invloed op onze levenskwaliteit. Om deze kansen optimaal te benutten is het aangewezen dat er overal doordacht en omzichtig wordt omgesprongen met dit erfgoed.

Het is van groot belang dat we voor onszelf en de toekomstige generaties zorgen voor en bouwen aan landschappen die getuigen van ons respect voor het culturele erfgoed, drager zijn van belangrijke natuurwaarden en door zoveel mogelijk mensen kunnen beleefd worden als een aangename leefomgeving (wonen, werken, recreëren).

2.1. Daarom wordt het landschappenbeleid gedurende **deze regeerperiode** geactiveerd en verruimd. Hierbij worden meerdere partners betrokken. Een verankering van het belangrijkste landschappelijk erfgoed en het opstarten van een integrale zorg voor alle landschappen vereist een goede afstemming met de ruimtelijke ordening, het landbouw-, natuur- en bosbeleid. Naast het reeds bestaande instrumentarium dat gericht is op passieve bescherming van eerder kleine en duidelijk omlijnde gebieden (gemiddelde, enkele grote staatsdomeinen buiten beschouwing gelaten, 80 ha) met bijzondere landschapswaarden, worden - complementair aan reeds bestaande regelgeving - een beperkt aantal instrumenten ontwikkeld of bestaande instrumenten verruimd om uiteindelijk een actieve en effectieve landschapszorg over het volledige Vlaamse grondgebied mogelijk te maken. Om deze ambities te realiseren is het absoluut noodzakelijk om de Afdeling Monumenten en Landschappen organisatorisch te versterken en te voorzien van de nodige bijkomende financiële en personele middelen.

2.2. Op langere termijn moet een maximale synergie en afstemming tussen de landschapszorg en het natuurbehoud worden nagestreefd. Dit moet ertoe leiden dat natuur en landschap evenwaardige partners worden waarbij cultuurhistorie, esthetiek en natuur op voet van gelijkheid behandeld worden. Tegelijkertijd zou een belangrijke stap kunnen gezet worden naar meer uniformiteit in procedures en integratie van beslissingen. In overleg met betrokken collega minister wordt dienaangaande onderzoek verricht en worden nog tijdens deze legislatuur voorstellen ontwikkeld. Hierbij moet de bestaande en noodzakelijke afstemming tussen de landschapswetgeving en de monumentenwetgeving echter niet verwaarloosd worden.

3. Inzicht in het landschap als basis voor de landschapszorg

3.1. De atlassen van de relictten van de traditionele landschappen, kortom de landschapsatlassen

Met de opmaak van de zogenaamde landschapsatlassen werd gestart eind 1995. In algemene zin reiken de atlassen aandachtsgebieden aan voor integratie in de ruimtelijke plannen met als doel de verbetering van de globale ruimtelijke kwaliteit. Deze atlassen op mesoschaal geven **de relictzones van de traditionele landschappen** weer. Het zijn zones

waar de historisch gegroeide landschapsstructuur tot op vandaag herkenbaar is gebleven. Het zijn bijgevolg zones rijk aan erfgoedwaarden met een logische samenhang en een hoge gaafheid. In termen van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen zijn dit **de gave landschappen**. Binnen (en buiten) deze relictzones werden eveneens **ankerplaatsen** aangeduid. Het zijn complexen van erfgoedwaarden die ofwel én een ensemble vormen én gaaf én representatief zijn ofwel uniek zijn. Men zou ze de meest waardevolle landschappen kunnen noemen hoofdzakelijk vanuit cultuurhistorische, abiotische (geologie, reliëf, hydrografie) invalshoek. Zij zullen prioritair zijn in het beschermingsbeleid.

De landschapsatlassen zullen voor alle provincies voor medio 2000 zijn gefinaliseerd. Een synthese op niveau Vlaanderen (de gave landschappen van Vlaanderen) is voorzien voor eind 2000. Het is de bedoeling van de minister bevoegd voor landschapszorg :

- • de landschapsatlassen een doorwerking te laten hebben in de ruimtelijke structuurplanning op de diverse niveaus
- • de landschapsatlassen te gebruiken als richtsnoer bij het gedifferentieerd landschapsbeleid waaronder de landschapsbescherming
- • de landschapsatlassen operationeel te maken voor de verschillende gebruikers en ze via updating actueel te houden

3.2. Landschapskenmerkenkaart Vlaanderen

Alhoewel het historisch aspect zoals benaderd in de landschapsatlassen cruciaal is in de landschapszorg, omdat precies hierin de complementariteit zit met aanverwante beleidsdomeinen (natuurbewoud; zachte recreatie, ...), zijn alle structurerende landschapselementen – en componenten van belang, ook deze zonder relictwaarde (bijvoorbeeld steilranden, hoogstamboomgaarden, beekdalen, getuigenheuvels, boscomplexen)

Deze landschapsstructurerende componenten en elementen zullen voor heel Vlaanderen in de loop van 2000 worden gekarteerd en zullen eveneens hun doorwerking vinden in de ruimtelijke structuurplanning en de landschapszorg.

In een voorstudie zal worden nagegaan hoe de landschapskenmerkenkaart methodologisch dient te worden opgebouwd (relatie met landschapsatlas, schaalniveau, GIS-implementatie).

3.3. Studie van de verschraalde landschappen : leren om te keren

Zowel bij de opmaak van de landschapsatlassen als bij de aanduiding van de structurerende landschapselementen wordt vastgesteld dat meerdere gebieden een witte vlek vormen op de kaarten . De historische en structurerende landschapskenmerken zijn er grotendeels vervaagd of nog niet bekend door gebrek aan een gerichte inventarisatie. Omdat deze gebieden door de landschapszorg niet mogen worden “losgelaten” zal een gebiedsdekkende kartering worden uitgevoerd waarbij de resterende structurerende elementen en erfgoedwaarden worden aangeduid en de belangrijkste oorzaken van verschraling worden benoemd. Er zal gezocht worden met welke, wellicht gebiedsspecifieke, concepten deze landschapsverschraling kan worden gekeerd.

3.4. Inventaris van historische tuinen en parken

Om een volledig beeld te krijgen van het landschappelijk erfgoed is het gewenst om ook aandacht te besteden aan de talrijke historische parken en tuinen.

Uit proefinventarissen en uit de vakliteratuur blijkt dat het gros van de tuinen en parken tussen de mazen van het net glijpen. Ook in dit domein moet een gedegen inventaris het uitgangspunt zijn om prioriteiten inzake beschermingen vast te stellen.

Tevens moet de inventaris bijdragen tot een overzicht van de trends, stijl- en karakterkenmerken, ontwerpers, plantensoorten, cultuurvariëteiten ... in een gebied.

Bovendien blijkt de aanleg van een inventaris het meest aangewezen instrument om de dialoog 'op voet van gelijkheid' met de eigenaars aan te gaan en te onderhouden. Er komt een uitwisseling van informatie, kennis en inzichten tot stand die er toe bijdraagt dat eigenaars hun tuin of park voor het eerst ook door de bril van de monumenten- en landschapszorg gaan bekijken.

Naargelang de aard van het object (omvang, aanwezige gebouwen, ruïnes, een historisch labirint...) kan er gekozen worden voor de bescherming als landschap, monument of dorpsgezicht of een combinatie van deze instrumenten.

4. Afstemming met de ruimtelijke ordening

In samenspraak met de minister van Ruimtelijke Ordening zullen de landschapsatlassen (en in een latere fase ook de landschapskenmerkenkaart) een vertaling vinden in de ruimtelijke uitvoeringsplannen via de structuurplanning op de verschillende bestuurlijke niveaus. In functie daarvan wordt bij de landschapsinventarisatie quasi dezelfde terminologie gebruikt als in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen. De schaal van de landschapsatlassen is van die aard dat inpassing in de provinciale en Vlaamse structuurplanning vlot kan verlopen. Dit proces is trouwens in een aantal provincies al ingezet. Voor inpassing in de gemeentelijke structuurplanning is een verfijning en detaillering vereist. Gezien de directe betrokkenheid van de gemeenten bij het terrein is deze inpassing op het gemeentelijk niveau van kapitaal belang voor een daadwerkelijke landschapszorg.

De integratie van erfgoed in het beleid inzake ruimtelijke ordening is formeel gezien overigens een verplichting waartoe de Vlaamse overheid zich heeft geëngageerd door het onderschrijven van de Conventie inzake het behoud van het architectonisch erfgoed van Europa (Conventie van Granada¹).

Door zich in te schrijven in de ruimtelijke planning kan de landschapszorg ook een ruimere juridische draagwijdte en grotere effectiviteit verkrijgen.

Volgens de huidige wetgeving zijn de beschermingsbesluiten immers zogenaamde individuele besluiten, die geen verordenende kracht hebben. De beschermingsbesluiten zijn ondergeschikt aan alle verordenende plannen ook die van de lagere overheden. De bescherming moet zich hier steeds naar richten ook als de bestemming van een gebied zelf een bedreiging vormt voor het betreffende landschap. Strikt genomen betekent dit dat landschapsbescherming wordt beperkt tot verfijningen en detailinrichting binnen de

¹ Artikel 10 van de conventie van Granada stelt dat de bescherming van het architectonisch erfgoed (waarin, volgens de omschrijving van de conventie, ook de landschappen zijn vervat) als essentieel doel van de ruimtelijke ordening wordt aanvaard en waarbij ervoor wordt gezorgd dat met dit vereiste rekening wordt gehouden in de diverse stadia, zowel bij de planologische uitwerking, als bij de procedures voor het verlenen van vergunningen voor de uit te voeren werkzaamheden.

ruimtelijke bestemming van een gebied. Er zal worden onderzocht of het in de toekomst niet aangewezen is om bij verordenend besluit van de Vlaamse regering, met een voorafgaand openbaar onderzoek, maar zonder individuele betekening van het beschermingsbesluit aan alle eigenaars, alle ankerplaatsen (geobjectiveerd in de atlassen), te beschermen door ze via geëigende stedenbouwkundige voorschriften, die beantwoorden aan de karakteristieken van de betrokken landschappen, te integreren in de ruimtelijke uitvoeringsplannen op de verschillende niveaus, ten einde ze afdoende te beschermen. Op die manier zou het opmaken van tijdrovende beschermingsdossiers en omslachtige betekeningsprocedures overbodig worden. Ook anticipeert een dergelijke benadering op de huidige praktijk waarbij individuele beschermingsbesluiten om de haverklap op juridische gronden worden aangevochten. Binnen deze benaderingswijze is het logisch en aangewezen om de landschappen die nu reeds beschermd zijn in het kader van het landschappendecreet, ook juridische te verankeren in de ruimtelijke uitvoeringsplannen. Essentieel is dat er gezocht wordt naar een instrument dat landschapswaarden op een efficiëntere manier beschermt dan de huidige individuele beschermingsbesluiten.

5. Een activerend en stimulerend beleid

5.1. Beschermingen op basis van de landschapsatlassen

Zolang echter een globale aanpak bij verordenend besluit zoals hoger gesuggereerd niet mogelijk is, zal op basis van de landschapsatlassen, waarin een geobjectiverde inventaris van gave landschappen met een hoge relictwaarde is opgenomen, een meer systematisch en planmatig beschermingsbeleid kunnen worden gevoerd. Hierbij zullen de ankerplaatsen als prioritair te beschermen gebieden worden benaderd. Zodoende wordt het bestaande instrument van landschapsbescherming op basis van het decreet van 16 april 1996 op een geobjectiverde wijze geactiveerd.

5.2. Actief beheer beschermde landschappen aanmoedigen

De innoverende betekenis van het landschappendecreet van 16 april 1996 schuilt vooral in de bepalingen die het beheer regelen. Eens beschermd, moet een actief beheer via een beheerscommissie² en aan de hand van een beheersplan ten eerste worden aangemoedigd.

Aangezien de praktijk heeft uitgewezen dat het huidige decreet, naar praktische haalbaarheid, problemen stelt inzake de verplichting tot het oprichten van een beheerscommissie en het opstellen van een beheersplan voor elk beschermd landschap, zal via een decreetswijziging deze verplichting worden vervangen door de mogelijkheid tot het oprichten van een beheerscommissie en het opstellen van een beheersplan. Daarenboven zal een extra stimulans voor de oprichting van een beheerscommissie en de opmaak van een beheersplan worden ingebouwd in het uit te werken premiestelsel voor beheer.

² Beheerscommissie: In deze commissie zijn de eigenaars, met inbegrip van de pachters en huurders, de verenigingen die het herstel en het beheer van het natuurlijk milieu en/of het betrokken landschap tot doel hebben, de betrokken administraties en de betrokken gemeente(n) vertegenwoordigd.

Ook de mogelijkheid om, zij het in mindere mate, financiële ondersteuning te krijgen voor landschapsbeheer in beschermde landschappen waar (nog) geen beheerscommissie en beheersplan zijn ingesteld, moet door deze decreetswijziging mogelijk worden.

Om bovenstaande beleidsvoornemens op korte termijn te operationaliseren zijn een decreetswijziging en een besluit van de Vlaamse regering tot instelling van een premiestelsel voor het beheer van de beschermde landschappen – zoals voorzien in artikel 17 van het landschappendecreet - absolute beleidsprioriteiten.

Het is tevens aangewezen om de verantwoordelijkheid voor het opstellen van beheersplannen toe te vertrouwen aan de Afdeling Monumenten en Landschappen, die voor de effectieve opmaak ervan evenwel beroep kan doen op externen. De inhoudelijke aansturing en de procesbewaking blijft echter een respectieve aangelegenheid van de beheerscommissie en de administratie.

De uitvoering van het beheersplan gebeurt op basis van vrijwilligheid maar zal gestimuleerd worden door middel van een billijke vergoeding.

5.3. “Regionale Landschappen” : stimuleren en uitvoeren van landschapszorg als bijkomende missie

De regionale landschappen zijn ontstaan als regionale initiatieven van vooral lagere besturen rond de thema's natuur en natuurgerichte recreatie /educatie. Middels het decreet natuurbehoud heeft de vorige Vlaamse regering deze structuren verankerd en zowel organisatorisch als juridisch gestroomlijnd.

Vlaanderen kent momenteel 8 regionale landschappen die bijna 1/3 (\pm 400.000 ha) van de Vlaamse oppervlakte als werkingsgebied hebben. Ze zijn vooral gesitueerd in het zuiden van Vlaanderen en bestrijken, uiteraard niet toevallig, een aantal regio's die nog belangrijke landschappelijke kwaliteiten bezitten. Landschapswaarden zijn immers in hoge mate verweven met natuurwaarden en recreatieve potenties.

Eerder dan nieuwe structuren te ontwikkelen is het Vlaams beleid er thans opgericht bestaande structuren verder uit te bouwen. De Regionale Landschappen die 'met beide voeten in het terrein' staan zijn dan ook de meest aangewezen partners om een actieve landschapszorg als troef voor een duurzame regionale ontwikkeling mee uit te bouwen. Vanuit hun gebiedsgerichte terreinkennis, hun contacten met gemeentebesturen en administraties, de belangrijke verweving natuur, landschap en recreatie zijn de Regionale Landschappen geknipt voor de promotie van een actieve landschapszorg en het creëren van een gemeentelijke en maatschappelijk draagvlak hiervoor.

Daarom is het aangewezen om bij ieder regionaal landschap minstens één landschapsanimateur en een landschapsteam te installeren.

De landschapsanimateurs hebben als taak om bemiddelend en faciliterend op te treden ten aanzien van betrokken overheden en particulieren (landbouwers, grondeigenaars). Zij kunnen er voor zorgen dat het bestaande instrumentarium, zoals beheersovereenkomsten, en allerlei subsidiereglementen beter worden benut door de betreffende doelgroepen. Zo wordt gebiedsgericht, landschapsverschraling makkelijker voorkomen en een actieve landschapszorg geactiveerd.

De landschapsteams zullen daarentegen zelf zijn uitgerust voor beheer, herstel en aanleg van landschapselementen en het onderhoud en herstel van de kleine landelijke monumentjes (architectura minor) zoals o.m. typische wegwijzers, grenspalen, lantaarns, veldkapellen en – kruisen.... Zij zullen vooral werken voor particulieren (landbouwers en anderen) die de aanleg of het beheer van landschapselementen op vrijwillige basis laten

uitvoeren door deze landschapsploeg. Het spreekt voor zich dat landbouwers die het beheer van een landschapselement overdragen aan deze landschapsteams niet in aanmerking komen voor onderhoudsuitkeringen in het kader van de beheersovereenkomsten (zie hierna). Ook gemeenten kunnen tegen betaling opdrachtgever zijn voor onderhoud en aanleg van kleine landschapselementen op openbaar domein.

Deze landschapsarbeiders kunnen conform het regeerakkoord, worden aangeworven binnen de doelstelling om 1000 arbeiders te werk te stellen in de groene sector. Het is evident dat voorafgaandelijk aan de uitwerking van dit beleidsvoornemen er zowel naar organisatie als financiering overeenstemming dient te zijn met de minister van Leefmilieu en Landbouw, de minister van Tewerkstelling en de betrokken partijen zoals de regionale landschappen, de gemeente- en provinciebesturen.

5.4. Stimuleren landschapszorg via beheersovereenkomsten

Daarnaast zullen in 2000 in het kader van het Plattelandsplan, dat uitvoering geeft aan de verruimde Europese landbouwpolitiek, de beheersovereenkomsten voor landbouwers nieuwe perspectieven openen voor de landschapszorg. In dit kader is het ook de betrachting van de minister bevoegd voor landschappen om in de werkingsgebieden van de Regionale Landschappen een actieve rol te spelen in de promotie en begeleiding van deze beheersovereenkomsten. Dit instrument, waarbij landbouwers in hoofdberoep en bijberoep billijk vergoed worden voor het beheer van landschapselementen zal vooral de landschapswaarde van gebieden met een landbouwbestemming ten goede moeten komen. Hier is een belangrijke taak weggelegd voor de “landschapsanimator” die faciliterend en stimulerend zal optreden ten aanzien van o.m. de beheersovereenkomsten. Uit ervaringen in het buitenland weten we immers dat het succes en de resultaten van dergelijke overeenkomsten grotendeels afhankelijk zijn van de mate waarin men er in slaagt om de potentiële gebruiker te motiveren en te begeleiden.

De contractuele, controlerende en administratieve afwikkeling van de beheersovereenkomsten daarentegen moet, zoals nu reeds voorzien, de taak zijn van de VLM en de Vlaamse administratie (AMINAL).

5.5. Een extra stimulans voor de relictzones volgens de atlas : landschappen met een grote dichtheid aan erfgoedwaarden;

Het ligt voor de hand dat tal van relictzones zich reeds bevinden binnen het werkingsgebied van Regionale Landschappen.

Tal van relictzones zullen echter her en der verspreid liggen in het Vlaamse land. Zij zijn in mindere of meerdere mate onderhevig aan landschapsvershraling omwille van verstedelijking of bij gebrek aan beheer van de individuele landschapselementen. Voor alle relictzones wordt één, eenvoudige en stimulerende, maatregel in het vooruitzicht gesteld.

Landbouwers die binnen dergelijke zones werken met beheersovereenkomsten in het kader van het plattelandsplan en in uitvoering van het Europees landbouwbeleid, moeten voor de landschapsrelevante pakketten, een verhoogde premie kunnen ontvangen. Het Vlaams gewest zal in het kader van het Besluit van de Vlaamse regering inzake de beheersovereenkomsten (13 april 1999), in samenspraak met gemeenten en provincies die mogelijkheid onderzoeken en zo mogelijk uitwerken.

Voor eigenaars en gebruikers die, omdat ze geen landbouwer zijn in hoofdberoep of bijberoep, niet in aanmerking komen voor de beheersovereenkomsten in het kader van het Europees

landbouwbeleid (plattelandsplan) wordt er een financiële tegemoetkoming voorzien die groter is dan wat zal worden voorzien in een basisreglement voor landschapszorg dat overal in Vlaanderen ingang kan vinden zoals hierna beschreven.

5.6. Overal in Vlaanderen elementaire landschapszorg door burgers stimuleren en stroomlijnen

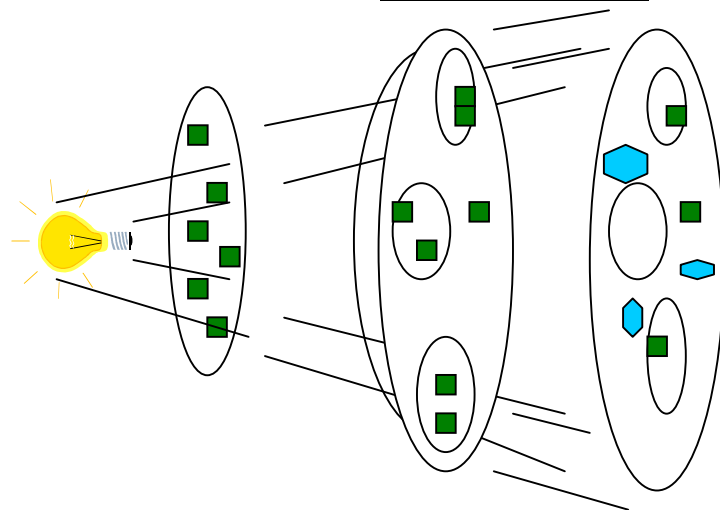
Het sluitstuk van een integrale landschapszorg is de zorg voor het landschap buiten de eerder genoemde beschermde landschappen, relictzones en regionale landschappen, ...Het betreft gebieden waar de structurerende elementen en de erfgoedwaarden in min of meerdere mate zijn vervaagd door verstedelijking, ruilverkaveling, enz. Het zijn kleurarme of zelfs witte vlekken op de landschapsatlassen en de landschapskenmerkenkaart.

Als Vlaanderen soms het lelijkste land ter wereld genoemd wordt, is dit wellicht aan deze gebieden te danken. Landschapszorg in deze gebieden is dan ook bijzonder complex : de gebiedsspecifieke oorzaken van de landschapsvershraling zijn onvoldoende bekend, de resterende landschapswaarden evenmin.

Het is wenselijk om voor heel Vlaanderen voor deze gebieden inzicht te verkrijgen in de resterende landschapswaarden en de oorzaken van landschapsvershraling.

Gebiedsgericht kunnen vervolgens concepten worden ontwikkeld om verdere landschapsaantasting tegen te gaan en via landschapsbouw het tij in deze “witte vlekken” te keren.

Daarom is het de intentie om, eens deze inzichten zijn verworven en concepten zijn ontwikkeld, in nauw overleg met de minister van leefmilieu, nog tijdens deze regeerperiode werk te maken van de integratie van een luik ‘landschapszorg’ in de gemeentelijke milieuconvenant. Gemeenten kunnen op vrijwillige basis en met een financiële tegemoetkoming een dergelijke convenant afsluiten met het gewest. Deze overeenkomst tussen gemeenten en het Vlaams gewest heeft de bedoeling om overal in Vlaanderen een uniform doch gebiedsspecifiek basisinstrumentarium voor landschapszorg uit te bouwen. Een financiële tegemoetkoming in de subsidiereglementen voor aanleg en beheer van kleine landschapselementen, waarover veel gemeenten en sommige provincies nu al beschikken is slechts het meest voor de hand liggend voorbeeld. Het is eveneens wenselijk om te komen tot afstemming tussen de al deze subsidiereglementen die de voorbije jaren op talrijke plaatsen in het leven werden geroepen. De organisatie die momenteel wordt opgezet voor beheersovereenkomsten in het kader van de Europese regelgeving, waarbij de VLM een centrale rol vervult, kan hiervoor aangewend worden. De administratie monumenten en landschappen zal worden uitgerust om dit proces bij de gemeenten inhoudelijk op te volgen.

Zo komen we tot een ruimtelijk gedifferentieerd landschapsbeleid

Categorisering op basis van de LANDSCHAPSATLAS	Belangrijkste INSTRUMENT	Belangrijkste ACTOR
Ankerplaatsen	Bescherming Beheersplan Beheerscommissie	ADMINISTRATIE MON. & LANDSCH. Uitvoerend Regulerend
Streken met hoge dichtheid aan ankerplaatsen en relictzones (Gave landschappen)	Landschapsteam & Landschapsanimator	REGIONALE LANDSCHAPPEN Coördinerend Draagvlakvormend Communicerend
Overige relictzones	Beheersovereenkomsten & Gemeentelijke milieconvenant	VLM Uitvoerend
Verschraalde landschappen		ADMINISTRATIE MON. & LANDSCH. Uitvoerend Regulerend

NAAR EEN ACTIEVE LANDSCHAPSZORG DOOR EEN STIMULERENDE OVERHEID EN EEN GROTERE BETROKKENHEID VAN DE BEVOLKING

Legende

- Ankerplaats
- Verschraald landschap
- Relictzone
- Landschapscategorie

EEN TOEKOMST VOOR HET ONDERGRONDS VERLEDEN

In Vlaanderen, sinds eeuwen één van de dichtstbevolkte regio's van Europa, komen nauwelijks gebieden voor die ongerept zijn of waar de menselijke invloed tot op vandaag onbeduidend is gebleven. Het archeologisch bodemarchief is er bijgevolg bijzonder rijk. De bodem registreert immers nauwkeurig elke bodemingreep van de mens door de tijd heen. Geen enkele kuil werd gegraven, geen enkel gebouw opgetrokken, geen enkel terrein opgehoogd zonder sporen na te laten in de bodem.

Dit bodemarchief, dat een schat aan gegevens bewaart over de geschiedenis en de levenswijze van onze voorouders, maakt evenzeer deel uit van ons Vlaams erfgoed. Door zijn grote kwetsbaarheid is dit erfgoed echter bijzonder gevoelig voor het voortschrijdende ruimtegebruik. Opdat dit collectief geheugen niet ongeregistreerd op de schop zou gaan, is de nood aan een geïntegreerd archeologisch monumentenbeheer bijgevolg zeer groot. Om deze nood te lenigen dient zich, mede door de goedkeuring door de overheid in juni 1999 van de *Europese conventie ter bescherming van het archeologisch erfgoed* (Conventie van Malta, 1992), evenwel een evaluatie en aanpassing van het vigerende beheersinstrumentarium aan.

1. INVENTARISEREN OM TE BEHEREN

Het archeologisch erfgoed laat zich in zeer veel gevallen niet aflezen op het maaiveld. Voor een integraal én preventief beheer van dit patrimonium is dan ook een ver doorgedreven inventarisering van de archeologische bodemwaarden vereist. Zonder deze beleidsinformatie blijft de archeologische monumentenzorg een casuele aangelegenheid, waardoor een positieve integratie van het archeologisch erfgoed als ruimtelijke cultuurwaarde in het ruimtelijke beleid echter onmogelijk is. Omwille van de druk op de ruimte dringt zich voor Vlaanderen - zoals in de ons omringende regio's - nochtans meer dan ooit een structureel, gebiedsdekkend archeologisch erfgoedbeheer op. Het is dan ook één van kerntaken van het INSTITUUT VOOR HET ARCHEOLOGISCH PATRIMONIUM om in te staan voor de uitbouw én continue actualisering van een wetenschappelijk onderbouwde CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (C.A.I.) op basis van GIS-Vlaanderen.

2. NAAR EEN DUURZAAM ARCHEOLOGISCH BODEMBEHEER

2.1. BESCHERMING ALS PREVENTIEVE BEHEERSMAATREGEL

Het beheersinstrumentarium waarover de archeologische monumentenzorg beschikt, voorziet de mogelijkheid om omwille van het algemeen nut waardevolle archeologische sites te beschermen. Bij gebrek aan voldoende beleidsinformatie op basis van archeologische inventarisering werd het beschermingsinstrument in het kader van het archeologisch erfgoedbeheer nog niet ingezet. Gelijktijdig met de uitbouw van de CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS zal een preventief archeologisch beschermingsbeleid

opgestart worden om het archeologisch erfgoed zoveel mogelijk voor de toekomst te bewaren. In functie van een geïntegreerd erfgoedbeleid is echter een coördinatie met de andere beschermingsinstrumenten wenselijk. Daartoe zal bij de invulling van het archeologisch beschermingsbeleid tussen het INSTITUUT VOOR HET ARCHEOLOGISCH PATRIMONIUM als wetenschappelijke instelling en de AFDELING MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN als administratie een vergaande samenwerking opgezet worden.

Om het behoud van beschermde archeologische sites op een beheersmatige wijze te verzekeren behoort tot het archeologisch beheersinstrumentarium ook een specifieke beheerspremie. Bij ontstentenis van beschermde archeologische monumenten kende deze premieregeling nog geen toepassing. Een operationalisering van dit instrument via het vermelde samenwerkingsverband is dan ook geboden.

2.2. NAAR EEN DUURZAAM BEHOUD VAN DE ARCHEOLOGISCHE RUIMTELIJKE KWALITEITEN

Naast een beschermingsbeleid dat op de eerste plaats via de bescherming van de meest waardevolle archeologische sites de rijke verscheidenheid van het archeologisch erfgoed wenst te bewaren, veronderstelt een effectief archeologisch monumentenbeheer ook een gecoördineerd beleid met de ruimtelijke ordening. Terwijl Vlaanderen door de eeuwen heen een uitzonderlijk rijk archeologisch bodemarchief heeft opgebouwd, ruimen grote infrastructuurwerken immers in zeer veel gevallen nog zonder enige wetenschappelijke registratie dit archief op. Thans beperkt de coördinatie zich tot een voorafgaand archeologisch advies voor vergunningplichtige ruimtelijke ontwikkelingen die uitgaan van de overheid zelf. Een volwaardige archeologische monumentenzorg impliceert echter een archeologische toetsing op basis van de CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS voor alle vergunningplichtige werken met ingreep-in-de-bodem. Zodoende kunnen de ruimtelijke ontwikkelingen omwille van de archeologische kwaliteiten tijdig bijgestuurd worden, of anderszins minstens op een verantwoorde wijze archeologisch begeleid worden. Om echter een duurzaam behoud van de archeologische waarden te realiseren is een nauwe betrokkenheid, én dit van bij de start, van het archeologisch bedrijf bij de ruimtelijke planvorming van zeer groot belang. Daarom is het van belang dat het INSTITUUT VOOR HET ARCHEOLOGISCH PATRIMONIUM zich als wetenschappelijke instelling in het bijzonder toelegt op een door onderzoek onderbouwde beheersarcheologische wetenschap en daartoe vanuit zijn centrale archeologische beheersopdracht een hecht samenwerkingsplatform opzet met de provinciale en gemeentelijke archeologische diensten. Pas dan wordt effectief invulling gegeven aan de *Conventie van Malta*, die archeologie poneert als een integraal onderdeel van het ruimtelijke beleid van de Lid-Staten.

3. EEN FONDS VOOR HET ARCHEOLOGISCH PATRIMONIUM

Omwille van de grootschaligheid van de archeologische interventies impliceert een volwaardige archeologische monumentenzorg in Vlaanderen – zoals in andere Europese regio's, waar deze zorg reeds veel langer wettelijk georganiseerd is - alternatieve financieringsmechanismen. Tot deze vaststelling kwam ook de parlementaire commissie, die bij haar bespreking in 1993 van het archeologiedecreet de oprichting voorstelde van een specifiek begrotingsfonds dat zou kunnen gespijsd worden "*door opbrengsten uit allerhande activiteiten met betrekking tot het archeologisch patrimonium, door schenkingen, door sponsoring en door op de middelenbegroting aangerekende ontvangsten te bestemmen*

voor deze specifieke uitgaven. Deze bijzondere ontvangsten kunnen bestaan uit premies of bijdragen te betalen door diegenen die werken uitvoeren die leiden tot vernieling van het archeologisch patrimonium zoals aannemers, bouwpromotoren, enz." Inmiddels onderschreef de overheid ook de *Europese Conventie van Malta*, die terzake het principe "*de veroorzaker betaalt*" vooropstelt.

Wenst men in Vlaanderen met betrekking tot het archeologisch erfgoed een effectief beheer op te zetten dan mag de oprichting van een FONDS VOOR HET ARCHEOLOGISCH PATRIMONIUM (ARCHEO-FONDS) niet langer uitblijven. Belangrijk is dat het fonds zijn inkomsten genereert uit een lineaire toepassing van het in de Maltezer conventie gestelde principe, waardoor de spreiding van het archeologische verstoringsrisico bij ingrepen in de bodem de individuele beheersdwang ombuigt in een collectieve responsabilisering voor het archeologisch erfgoed.

4. DE ARCHEOLOGISCHE MONUMENTENZORG. EENDUIDIG & KWALITATIEF

Met de invoering van de recente wetgeving op de overheidsopdrachten bestaat de kans dat de archeologie in Vlaanderen ook een zij het nog zeer geleidelijke toename van de contractarcheologie kan kennen. De wijze waarop de belangrijkste principes van de Conventie van Malta, zoals "*de veroorzaker betaalt*", in de vigerende decreet- en regelgeving geïmplementeerd worden, zal in hoge mate bepalen of deze ontwikkeling ook in een stroomversnelling komt. Opdat de kwaliteit van het archeologisch beheer hieronder niet zou lijden, is het van belang dat het INSTITUUT VOOR HET ARCHEOLOGISCH PATRIMONIUM aan kwaliteitsbewaking doet door samen met de VLAAMSE ARCHEOLOGISCHE RAAD ondermeer een bindende deontologische code uit te werken en voor archeologische interventies een kwalitatief uitvoeringskader uit te tekenen.

ERFGOEDZORG, EEN COLLECTIEVE ZORG

Een kwalitatieve erfgoedzorg veronderstelt een collectieve bewustwording én zorg voor ons bouwkundig, landschappelijk en archeologisch patrimonium. Zonder betrokkenheid van de eigenaars en gebruikers bij de betrachting om dit collectief geheugen in stand te houden resulteert de zorg voor ons erfgoed in een soms te reactionair en repressief optreden dat op termijn elk behoud hypothekeert. Het is dan ook van uitzonderlijk belang dat eigenaars en gebruikers met betrekking tot het beheer van hun beschermd monument, dorps- of stadsgezicht, landschap of archeologische site vanuit de bevoegde overheden niet zozeer geïnspecteerd maar door de erfgoedconsulenten veeleer op basis van expertise én op een klantvriendelijke wijze begeleid worden. Enkel wanneer het overleg en het stimuleringsbeleid op blijvende onwil stoot, dient zich een effectief handhavingsbeleid aan dat door een speciale handhavingscel zal worden waargenomen.

Het bewustmakingsproces is evenwel niet enkel de taak van de erfgoedconsulenten en mag zich evenmin beperken tot de eigenaars en gebruikers van ons erfgoed. De zorg voor ons erfgoed is de zaak van iedereen. Het bouwkundig, landschappelijk en archeologisch erfgoed maakt onze culturele identiteit uit. Tegenover hen die dit patrimonium voor ons hebben gekoesterd, hebben we de gezamenlijke plicht om deze bron van inspiratie en creativiteit in stand te houden voor deze en toekomstige generaties. Naast de *open-monumenten* die dankzij hun publieke bestemming als permanente sensibilisators fungeren, en de massaal geraadpleegde website www.monument.vlaanderen.be of www.landschap.vlaanderen.be is de OPEN-MONUMENTENDAG een ander, eveneens zeer belangrijk sensibiliseringsinstrument. Deze jaarlijkse manifestatie is de voorbije jaren onder impuls van een dynamische stuurgroep met steun van de KONING BOUDEWIJNSTICHTING (én de NATIONALE LOTERIJ) uitgegroeid tot een grootse monumenten-happening. Maar liefst meer dan 500.000 mensen komen telkens opnieuw in de ban van ons bouwkundig erfgoed. De recente overname van dit initiatief door de STICHTING VLAAMS ERFGOED, hierin ondersteund door de bevoegde administratie, is thans een unieke gelegenheid om de succesformule tijdig te evalueren en indien nodig bij te sturen zodat het evenement in de nabije toekomst niets van zijn sensibiliserende kracht zou inboeten.

Naar de jongeren toe, de monumentenzorgers van de toekomst, vraagt de OPEN-MONUMENTEN-MAANDAG als zeer recent initiatief alvast om vervolg, verdieping en maatschappelijke verbreding. Wenselijk is tevens dat de OPEN-MONUMENTENDAG zijn belevingsaanbod zou uitbreiden met het landschappelijk en archeologisch erfgoed. Om het grote publiek te sensibiliseren voor het minder monumentaal maar uiterst kwetsbaar archeologisch erfgoed is het evenwel van ontzettend groot belang dat de *wetenschapsarcheologie* zich naar de toekomst veel meer vertaalt in een *publieksarcheologie*.

Van een ander grootorde maar geenszins minder belangrijk zijn de initiatieven die lokale, regionale en landelijke monumentenverenigingen, OMD-comités, historische en archeologische kringen, natuur- en landschapsverenigingen, ... doorheen het jaar opzetten rond erfgoedzorg en –beleving. Deze vrijwilligers(verenigingen), die niet zelden als erfgoedbewakers fungeren, vormen de officieuze maar onmisbare schakels in een integrale erfgoedzorg. Een projectmatige ondersteuning van deze maatschappelijk gewortelde erfgoedbeweging door de lokale, provinciale en Vlaamse overheid ligt dan ook in de lijn van de verwachtingen.

NAAR EEN VLAAMS ERFGOEDBEHEER MET LOKALE PARTICIPATIE

De bewoners van een gemeente of een stad zijn niet zelden nieuwsgierig naar hun geschiedenis, naar "vroeger". Ze willen weten hoe alles in elkaar steekt, waarom hun gemeente of stad gegroeid is zoals zij haar kennen. Als ze hier zicht op hebben, ontstaat er binding met de omgeving en voelen ze zich thuis, omdat ze de dingen om zich heen kunnen bevatten. Erfgoedzorg is een middel om die behoefte aan kennis van en vertrouwdheid met zijn milieu te bevredigen. Omdat de betrokkenheid van de burger bovendien ook het grootst is op het gemeentelijke niveau, is het dan ook wenselijk dat vanuit de lokale overheden een complementair erfgoedbeleid ontwikkeld wordt.

Als bestuursniveau dat voor de burger het meest toegankelijk is, is voor de gemeenten dan ook een uiterst belangrijke informatief-sensibiliserende taak weggelegd. Zo zou in de gemeentehuizen minstens – in een verstaanbare taal - informatie moeten beschikbaar zijn over ondermeer de decreet- en regelgeving, de binnen de gemeente gelegen beschermde monumenten, landschappen en archeologische sites en de beheersmogelijkheden. Ook de soms nog occasionele lokale Open-Monumentendag-comités kunnen hierin door ze een permanent karakter te geven als LOKALE ERFGOEDRADEN, een voorname, stimulerende rol vervullen.

Ook de eerstelijnszorg, het onderhoud van de monumenten, dient zich aan voor een belangrijke participatie van deze overheden aan het erfgoedbeleid. Enkele gemeenten hebben immers voor onderhoudswerken onder de 125.000 fr reeds spontaan een eigen complementair ondersteuningsbeleid ontwikkeld. Het toewijzen van het onderhoudstoezicht aan de gemeenten bij een verminderde onroerende voorheffing als fiscale onderhoudsstimulus, is een eerste aanzet tot verdere responsabilisering. Ook de mogelijkheid voor de overheden om via een onderhoudsenveloppe onmiddellijk na een restauratie met de nazorg te starten, is bedoeld om hen vanuit een pilootpositie te responsabiliseren voor permanent onderhoud.

Met lokale besturen die inzake erfgoedzorg op voldoende deskundigheid kunnen bogen, zullen erfgoedconvenanten afgesloten worden die een grotere participatiegraad in het erfgoedbeheer toelaten.

ERFGOEDZORG IN EEN EUROPESE EN MONDIALE CONTEXT

Het bouwkundig, landschappelijk en archeologisch erfgoed van Europa is bijzonder rijk en vertoont een grote verscheidenheid. Om dit Europees cultuurarchief in stand te houden is het aangewezen de solidariteit en onderlinge samenwerking tussen de Europese Lid-Staten met betrekking tot het behoud van dit erfgoed nog sterker en resultaatgerichter aan te zwengelen. Deze samenwerking kan zich op vele terreinen situeren. Een Europese aanbeveling van 6 % BTW-tarifiëring voor beschermd erfgoed zou het positieve, stimulerende beleid dat Vlaanderen wenst op te zetten alvast ten goede komen. Een andere belangrijke opportuniteit betreft de coördinatie van het wetenschappelijk onderzoek naar oplossingen voor bedreigingen, zoals zure regen en vervuiling, waarmee elke Europese Lid-Staat met betrekking tot het behoud van zijn cultuurpatrimonium geconfronteerd wordt. Uitwisselingsprojecten ter ondersteuning van de restauratieambachten kan de kwaliteit van de restauratieve ingrepen én bijgevolg het behoud van de authenticiteit alleen maar ten goede komen.

Gezien de internationale uitstraling van het Vlaams cultuurpatrimonium mag Vlaanderen op mondiaal vlak zich niet onbetuigd laten. Het is dan ook van uitzonderlijke belang dat naast de Vlaamse begijnhoven die in 1998 door de UNESCO op de lijst van het werelderfgoed werden geplaatst, ook andere cultuurhistorische exponenten zoals onze belforten als stedelijke vrijheidssymbolen aan deze prestigieuze lijst toegevoegd worden.